MONITOR

Na R. P. 1776.

Nro: XV.

Dnia 21. Lutego.

Nunquam ſtygias fertur ad undas inclyta virtus.

Seneca in Hercule Oeteo.

WYznać to powinienem, że pierwſza praw naturalnych uſtawa (*Sanctio*) o ktorey mowiliśmy w przeſzłych Monitorach, nie zdaie ſię ieſzcze, aby ze wſzyſtkim była doſtateczną do dania radom rozumu zupełney ważności y powagi, ktorą prawdziwe powinny mieć prawa. Bo ieżeli

P   zważe-

zważemy rzecz głębiey, y po części ią rozbieraiąc, obaczemy, iż przez ustanowienie rzeczy ludzkich, y przez tę podległość, w ktorey iesteśmy naturalnie iedni dla drugich, prawidło to powszechne, o ktorym my mowili, nie iest tak stałe y nieodmienne, aby nie mogło mieć rożnego wyięcia, albo excepcyi, ktore mogą zmnieyszyć w nim dzielność y skutek.

W powszechności doświadczenie nam pokazuie, iż stopień szczęśliwości lub nieszczęścia, ktorego każdy na tym świecie doznaie, nie znayduie się zawsze umiarkowany doskonale y wymierzony właściwym stopniem cnoty lub występku, ktory się w każdey znayduie osobie. Y tak zdrowie, dobra Fortuny, Edukacyi godnego urodzenia, y inne powierzchowne korzyści, zależą zwyczaynie od rożnych okoliczności, ktore bardzo nierowny czynią ich podział, a te korzyści giną często-

kroć

kroć przez przypadki, ktore zarowno wſzyſtkich ſpotykaią ludzi. To ieſt prawda, że rożność godności, lub bogactw nierządzi koniecznie ſzczęściem, lub nieſzczęśliwością życia naſzego; lecz trzeba także zgodzić ſię na to, iż oſtatnie uboſtwo, pozbawienie wſzelkiey do oświecenia ſię pomocy, prace zbyteczne, ſtrapienia umyſłu, boleści ciała, ſą arcyrzeczywiſte nieſzczęścia, w ktore z tym wſzyſtkim przez rożne trefunki tak poczciwi ludzie, iako y inni wpadaią. Częſto widziemy oſoby cnotliwe zwątlone chorobami przez naturalny ſkutek złego ułożenia ich ciała, na ten czas, gdy inne oſoby wyſtępne nayczerſtwieyſzym cieſzą ſię zdrowiem. Lecz nierozumiem aby to czyniło ważne wyięcie od pierwſzey Praw naturalnych uſtawy. Gdyż zawſze to ſię prawdzi, iż z dwoch oſob rownego temperamentu, ta ktora żyie zgadzaiąc ſię z przepiſami praw naturalnych, w tym co ſię tycze ſtarań,

ktore

ktore mieć o ciało swoie powinna, cieszyć się doskonałym będzie na ten czas zdrowiem, gdy żyiąca w występkach przy końcu lat kilku obaczy się w stanie osłabionym y udręczonym wielu długiemi chorobami, ktore przywiodą ią do przeniesienia śmierci nad życie tak opłakane, y na tym dosyć iest do czucia wielkiego y rzeczywistego cnoty pożytku.

Tak to iest rzecz daleka, ażeby to co nazywamy Fortuną miało czynić posiadaczow Iey szczęśliwemi! Ja rozumiem, y bydź to może że się nie myli, iż więcey znayduie się osob mieszkaiących w ubogich chałupkach, ktorzy maią to prawdziwe szczęście u siebie, ktore iest spokoyną cnoty nadgrodą, aniżeli osob mieszkaiących wspaniałych Pałacach. Jeżeli ich Edukacya nie iest świetna, ma korzyść niewinności na to mieysce, ktora złączona z głownieyszemi obowiązkami przeważą naysubtelnieyszą w Miastach politykę.

Oprocz

Oprocz tego nierownego podziału naturalnych dobr y nieszczęść, ieszcze ludzie poczciwi, nie raz są bardziey ukryci iak inni przed rożnemi nieszczęśliwościami, ktore rodzi złość, gwałt, niesprawiedliwość y ambicya: iakie są nagabania tyrańskie, pustoszenia woienne, y tyle innych publicznych lub szczegulnych nieszczęśliwości, ktore bez rożnicy tak złych, iako y dobrych ludzi pogrążaią. Często się nawet przytrafia, że sprawcy tych wszystkich nędz są ci, ktorzy ich naymniey doznaią, á to lub przez to, iż ich pomyślne w nich powiedzenie się, uwalnia onychże od przeciwnych stosow, lub przez to, iż ich zakamieniałość do tego niekiedy przychodzi stopnia, iż pozwala im się cieszyć, bez żadnego pomięszania y zgryzoty sumnienia, owocem ich występkow. Ale gdy to wszystko zważemy dobrze, co się dzieie na świecie y w iego społecznościach, znayduiemy zawsze, iż zli karani bywaią na reście, ieże-

ieżeli nie prędzey, to przy śmierci, podczas ktorey udręczeni ſą zawsze właſnym ſwoim ſumnieniem, mimo nawet tego, iżby chcieli umrzeć po beſtyalſku, y wierzyć, iż z śmiercią wſzystko ſię kończy.

Nie od ludzi powinniśmy oczekiwać nadgrody cnoty lub kary wyſtępku. Pierwsza uſtawa ieſt naturalny ſkutek wyſtępku y cnoty, nieoglądaiący ſię na to, co ludzie myślą lub czynią względem człowieka wyſtępnego albo też cnotliwego. Prawa cnoty nadgroda zawiſła na tym wewnętrznym pokoiu duſzy nie pomięszaney y nieuſtraſzoney wſzyſtkiemi złości pociſkami, á ſprawiedliwa wyſtępku kara, ieſt to ſmutne udręczenie, ktore rozdziera y ſzarpie nieiako ſerca wyſtępnych ludzi, mimo wſzelkich uſiłowań, ktorych do przytłumienia go zażywaią. Jeſt to mało czuć ſzacunku tey ſpokoyności broniącey przyſtępu gwałtowi, nieſprawie-

wiedliwości, ambicyi, zazdrości, ktora ſpokoyność naturalnym cnotyſkutkiem, poczytywać oſoby cnotliwe za mniey ſzczęśliwe, widząc ie tak dobrze, iako y wyſtępne oſoby zranione żądłami złości ludzkiey. Człowiek ſprawiedliwy ktory na prawdziwey ſzali rozważa ſprawy ludzkie y ſzacuie ie według ich ważności, gardzi zupełnie temi ſtrzałami, śmieie ſię z nich, y bierze powod do upokorzenia ſię przed naywyższą iſtność ztąd, iż dała mu doſyć ſiły, aby tak dzikim ſpoſobem od proſtey drogi cnoty nie oddalił ſię.

Nie ieſt to rzecz rzadka widzieć niewinność wydaną na uſtawiczne potwarzy, y cnotę ſtaiącą ſię celem prześladowania. W tych więc przypadkach ſzczegulnych, w ktorych człowiek poczciwy ſtaie ſię, iż tak powiem, ofiarą własney cnoty ſwoiey, iakąż moc mieć będą Prawa przyrodzone, y iak ich znieść można powagą? Ukontentowanie

towanie wewnętrzne, ktore czyni nam świadectwo dobrego ſumnienia, będzież ſamo miało dzielność, aby nakłoniło człowieka do czynienia ofiary z dobr ſwoich, z ſwego ſpoczynku, z ſwego honoru, á nawet y z życia. Z tym wſzyſtkim tak delikatne okoliczności przytrafiaią ſię nader częſto; y ſtrona ta, ktora na ten czas bywa brana, mieć może naywiększe y nayważnieyſze ſkutki, dla dobra lub nieſzczęśliwości społeczeńſtwa?

O tey zaś excepcyi, ktorąby można uczynić w pierwſzey praw naturalnych uſtawie, innego czaſu mowić będę.